

Binnengasthuis in Leicesters tijd het 'Engelse oft soldaetengasthuys' in 1587 was ingericht: 'de gevelsteen daarvan met krijgslieden is in een zaal van het Rijksmuseum ingemetseld'.

Samenvattend meen ik het te moeten betreuren, dat aan deze uitgave niet meer zorg is besteed. Het is niet geheel duidelijk, wie als verantwoordelijk voor deze Nederlandse uitgave moet worden beschouwd. Wel wordt een historicus als 'coördinator' genoemd, maar de omvang van zijn bemoeiingen met dit boek blijkt niet.

T. S. Jansma

J. J. Poelhekke, *Frederik Hendrik, Prins van Oranje. Een biografisch drieluik* (Zutphen: De Walburg Pers, 1978, 608 blz, f75,-, ISBN 9060II 443 4).

Met een gevoel van hoge verwachting heb ik deze nieuwe biografie over Frederik Hendrik ter hand genomen. Wie immers zou beter is staat zijn nieuw licht te werpen op deze grote Oranjevorst dan de Nijmeegse hoogleraar Poelhekke, die gezien zijn vorige publicaties terecht kan gelden als een van de zeker niet-talrijke deskundigen op het terrein van de eerste helft van onze zeventiende eeuw? En werd het langzamerhand niet eens tijd dat na de studies van P. J. Blok (1924) en P. Geyl (1939)¹ een hedendaags historicus een monografie zou wijden aan deze prins van Oranje, over wiens diepste drijfveren ons nog zo veel onbekend was gebleven?

Volkomen terecht merkt dan ook Poelhekke in zijn Ter Verantwoording (18) op dat onze 'weleer zo zeer overbelichte zeventiende (eeuw)... langzamerhand wel aan een opkikkertje toe is', al zullen we hierbij maar aannemen dat de term opkikkertje niet rechtstreeks slaat op dit fraai verzorgde, kloeke werk van een dikke 600 pagina's! De schrijver heeft, zoals al uit de ondertitel spreekt, gekozen voor een indeling in drieën en wel in de periodes 1584-1625, 1625-1637 en 1637-1647, waarin zich dan respectievelijk de opgang, de bloei en de neergang in het leven van de prins voltrekt. Dit lijkt mij uit compositorisch oogpunt een logische en verantwoorde oplossing.

Een zeer belangrijke vraag die men aan elke nieuwe biografie mag stellen, luidt in hoeverre het oude beeld van de held is vervangen of gereviseerd. Treedt uit dit boek een geheel of grotendeels andere Frederik Hendrik naar voren dan waaraan wij sinds de studies van Blok en Geyl gewend waren? Wanneer ik Poelhekke goed begrepen heb, dan denk ik dat ook hij zelf deze vraag ontkennend zou beantwoorden. Het bekende beeld van de voorzichtige, maar toch krachtige strateeg en staatsman die zijn tegenstanders in de politiek liever met de fluwelen handschoen dan met het rapier tegemoet trad, de uiterst bekwame en niet voor lijfsgevaar terugschrikkende veldheer, de tolerante verzoener van de tijdens het Bestand tot uitbarsting gekomen tegenstellingen, de Maecenas die paleizen bouwde en wetenschap en kunst stimuleerde, de semi-monarch met zijn sterk dynastieke aspiraties, dit beeld nu wordt in deze biografie alleen maar versterkt en bevestigd, het wordt hier en daar getouchéerd, maar het blijft in zijn hoofdtrekken overeind.

Deze voorstelling van Frederik Hendrik heeft hiermee vanuit het oogpunt van beschikbaar bronnenmateriaal nu een welhaast finaal karakter gekregen, aangezien Poelhekke zo ongeveer alles wat er aan gedrukte en ongedrukte bronnen voorhanden is, heeft bestudeerd en verwerkt. Echte grote verrassingen die tot een grondige reconstructie van het beeld zouden kunnen leiden, zijn hem op zijn ongetwijfeld jarenlange speurtocht niet ten deel geval-

1. P. J. Blok, *Frederik Hendrik, Prins van Oranje* (Amsterdam 1924); P. Geyl, *Oranje en Stuart* (Utrecht, 1939).

len, maar wel zijn de lijnen van de traditionele voorstelling verdiept en verfijnd. Kleine details, snippertjes informatie, zijdelingse aanwijzingen, ze worden breed uitgesponnen, gewikt en gewogen. Op deze manier is de auteur erin geslaagd het bestaande beeld in belangrijke mate te completeren. In zijn voetspoor kunnen we de dagelijkse bezigheden van de prins volgen, waarbij ik vooral getroffen ben door het zo sterk halfjaarlijkse ritme daarin van het zomerseizoen met zijn campagne en het winterseizoen met zijn schier eindeloze financiële touwtrekkerij tussen de heren regenten en hun kapitein-generaal ter voorbereiding van de volgende veldtocht.

En toch moet het voor deze biograaf een teleurstelling geweest zijn dat zijn held hem ondanks een dergelijk grondig, veelomvattend onderzoek maar weinig naderbij gekomen is in zijn puur menselijke hoedanigheden, want Frederik Hendrik heeft ook nu nog maar weinig prijs gegeven van zijn diepste roerselen. Wat ligt meer voor de hand dan dat de geschiedschrijver wat het bronnenmateriaal hem onthoudt, met speculaties tracht te compenseren, een bezigheid die zeker vruchtbaar kan zijn, maar zeker niet zonder gevaar is voor de historicus, die daarmee vaak ongemerkt de grens van zijn wetenschappelijke discipline kan overschrijden.

Dat laatste heeft Poelhekke bepaald niet gedaan. Hoewel ik op andere gronden (waarover straks) wél bezwaren heb tegen de talrijke, uitvoerige speculaties waaraan hij zich kennelijk met graagte overgeeft, wil ik hier constateren dat er door hem steeds duidelijk wordt aangegeven waar het op bronnen berustende betoog ophoudt en waar de eigen fantasierijke bespiegelingen beginnen.

Dit brengt me als van zelf op de vraag, wat voor een soort biografie dit nu eigenlijk is. Hierboven schreef ik dat deze levensbeschrijving uit het oogpunt van beschikbaarheid van bronnen een vrijwel finaal karakter bezit, maar daarmee heb ik geenszins willen zeggen dat hiermee voor goed het laatste woord over Frederik Hendrik gezegd zou zijn. De geschiedenis is een discussie zonder eind en ze is dat vooral doordat het perspectief van waaruit het verleden gezien wordt, aan voortdurende wijzigingen onderhevig is. Dat geldt ook voor het genre van de biografie. Naar mijn mening is Poelhekkes boek een zuiver voorbeeld van de traditionele biografie, dat wil zeggen dat we te maken hebben met een biograaf die een leven beschreven heeft hoofdzakelijk of vrijwel uitsluitend vanuit het perspectief van dat leven. Ik haast mij hierbij op te merken dat het woord 'traditionele' door mij niet bedoeld is in de negatieve zin, een lading die het in het taalgebruik van onze weinig historisch denkende en voelende natie ten onrechte heeft meegekregen. Ik wil er slechts mee aangeven dat de aandacht van de schrijver overwegend gericht is op het portret van zijn hoofdfiguur, in mindere mate op de achtergronden en in nog mindere mate op de structuren van de tijd. In dit opzicht is zijn boek de tegenpool van een studie als die van P. Goubert over Lodewijk XIV², waarin de structuren de sterkste belichting krijgen en waarin het leven van de Franse koning vanuit het gezichtspunt van het volk behandeld wordt. Poelhekke beschrijft Frederik Hendrik daarentegen van boven af.

Daar valt overigens zeker wel iets voor te zeggen, al was het alleen maar omdat het hier om een eeuw gaat waarin het persoonlijke en dynastieke element een veel zwaarder gewicht heeft dan in onze dagen. Wanneer de schrijver op bladzijde 117/118 wat onderhuids smaalt op het hedendaags jargon van de structuren, dan zit daar zeker wel wat in. Ook de structurele benadering van het verleden zal niet het enige en het laatste woord worden! Maar ik vraag-mij wel af waarom Poelhekke de figuur van Frederik Hendrik niet expliciet geplaatst heeft tegen de achtergrond van de weergalozes economische expansie die de Re-

2. P. Goubert, *Louis XIV et vingt millions de Français* (Parijs, 1966).

publiek en vooral Holland juist in de regeringsperiode van deze Oranje heeft doorgemaakt. Kunnen, alle bezwaren tegen structuren ten spijt, deze zwaarwegende economische factoren wel in die mate buiten beschouwing blijven als in dit boek het geval is? Kunnen aspecten als de financiën van de hofhouding van de prins, als de verzachting van de felle tegenstellingen tussen de kerkdijken en de staatsgezinden, tussen remonstranten en contra-remonstranten en het onmiskenbare aandeel van Frederik Hendrik daarin, als de toenemende oppositie tegen de voortzetting van de oorlog, ja zelfs als de dynastieke oogmerken van de stadhouder, op hun juiste waarde worden getaxeerd zonder dat daarin uitdrukkelijk die ongeëvenaarde economische opgang betrokken wordt? Nogmaals ik torn niet aan het goed recht van een biograaf om zijn held te beschrijven vanuit diens persoon, zijn *faits et gestes*, maar ik beschouw het als een fundamentele tekortkoming ook in een traditionele levensbeschrijving wanneer de economische achtergronden zo weinig en zo schaars belicht worden. Om mij ook maar eens aan een speculatie te wagen: zouden we nu werkelijk dezelfde Frederik Hendrik gehad hebben als hij in een periode van economische stagnatie of malaise had geleefd?

Een vraag die zich bij elke levensbeschrijving ook altijd opdringt, is die van de verhouding tussen de biograaf en de door hem beschreven persoon. Welnu, het moet gezegd dat Poelhekke in het algemeen de prins met waardering en sympathie tegemoet treedt. Vooral zijn verdraagzaamheid, zijn ruimdenkendheid en zijn groot-Nederlandse of liever Bourgondische opvattingen worden door hem bewonderd. Het is duidelijk dat de schrijver en de beschrevene elkaar gevonden hebben in hun afkeer van synodale en contrareformatorische drijvers. Maar Poelhekke geeft zich wel moeite om hun beweegredenen te begrijpen en te verklaren, en nergens heeft hij zich schuldig gemaakt aan ongenueanceerde oordeelvellingen of grove wit-zwarttekening. Zijn ingenomenheid ten opzichte van de prins leidt niet tot vooringenomenheid ten aanzien van diens tegenstanders. En bij alle waardering voor Frederik Hendrik schroomt hij niet de zwakke plekken in diens optreden aan te wijzen. Vooral de bemoeienissen van de prins met de vloot (de benoeming van de onbekwame Philips van Dorp tot vlootvoogd) en zijn voor de Republiek hoogst riskante dynastieke oogmerken worden door de auteur zorgvuldig gewogen en te licht bevonden. Geyls kritiek op dit dynasticisme, in *Oranje en Stuart* naar voren gebracht, wordt door hem in sterke mate bevestigd.

Zoals uit het voorafgaande blijkt, kan ik in menig opzicht waardering opbrengen voor de inhoudelijke aspecten van deze nieuwe studie over Frederik Hendrik, maar dit geldt beslist niet voor de stilistische kanten ervan. Integendeel! Laat de lezer van deze bespreking niet denken dat er bij wijze van verplicht nummer nu enkele wat formele, schoolmeesterachtige aanmerkingen volgen met betrekking tot een minder geslaagde term hier en tot een slordige zinsconstructie daar. Tot mijn spijt heb ik moeten vaststellen dat het taalgebruik van de schrijver in veel passages het zicht op het waardevolle dat het boek te bieden heeft, ernstig belemmert en verduistert. Kort gezegd: de slechte verpakking beschadigt in dit geval de kwaliteit van het product! En dat terwijl Poelhekke zelf nota bene in de allereerste alinea van zijn boek op bladzijde 15 betoogt dat '... ook de geschiedschrijver onderworpen (blijft) aan de wet, die geldt voor de beoefenaars van welk letterkundig genre dan ook: hij moet ernaar streven dat zijn verhaal niet vervelend wordt'.

In dat lovenswaardig streven is de schrijver helaas allerminst geslaagd. Esthetische normen wil ik bij de beoordeling van dit proza niet aanleggen: ieder vogeltje zingt nu eenmaal zoals het gebekt is, maar aan alle proza mag de eis van duidelijkheid, van doorzichtigheid worden gesteld. Juist daaraan schort het zijn taalgebruik in hoge mate. Wie vroegere studies van Poelhekke gelezen heeft, kan weten dat zijn schrijfrant altijd al gekenmerkt werd

RECENSIES

door een wat uitbundig en exuberant taalgebruik, maar de leesbaarheid als zodanig werd er niet door aangetast. Dat nu is in deze biografie duidelijk wel het geval. Hij bedient zich hierin van talrijke zeer uitvoerige volzinnen. Op zich geen enkel bezwaar: gespierde, krachtige volzinnen kunnen op de lezer een meeslepend effect uitoefenen en bieden de schrijver bij de beschrijving van gecompliceerde toestanden mogelijkheden om de samenhang van de verschillende facetten op een overzichtelijke wijze tot uitdrukking te brengen. De volzinnen uit dit boek echter zijn doorgaans net overbelaste kapstokken, waaraan van alles en nog wat, relevant en irrelevant, is opgehangen. De arme lezer wordt bij voortdurende gedwongen deze volzinnen enkele malen te herlezen, omdat hij in de constructie verdwaalt, om daarna tot de conclusie te komen dat hij voor zijn moeite maar karig wordt beloond. Wat daarbij vooral irriteert is de kennelijk bestaande behoefte om ongetwijfeld aanwezige eruditie te pas en te onpas te etaleren, de lust tot een wat pralerige *spielerei* met gezochte uitdrukkingen, hetzij plechtige archaïsmen, hetzij termen ontleend aan de volkstaal van onze dagen, en de uitgesproken voorkeur voor gekunstelde woordspelingen en anachronistische vergelijkingen met mensen en situaties uit andere eeuwen dan de zeventiende. Het proza wemelt van de gewrongen zinsconstructies die er in de regel grammaticaal nog wel mee door kunnen, maar die haast wel geconstrueerd lijken om de lezer het spoor van schrijvers bedoelingen te doen bijster worden.

Hiervoor heb ik al opgemerkt dat de auteur zich graag overgeeft aan speculaties en dat op een wetenschappelijk verantwoorde wijze doet, maar wanneer die bespiegelingen bij herhaling halve of hele bladzijden gaan beslaan, wordt de voortgang van het eigenlijke verhaal toch wel hinderlijk opgehouden. Vooral in het eerste deel, waarin - laten we maar gemakshalve zeggen - de jeugd van de prins (dus de periode tot 1625) wordt behandeld, neemt deze zucht tot speculeren excessieve vormen aan. Mogelijk heeft de zeer beperkte omvang van de voor deze periode beschikbare gegevens de auteur gebracht tot zo uitvoerige uitweidingen en zo verre gaande speculaties. Laat ik één concreet voorbeeld noemen: op bladzijde 31 stelt de schrijver de vraag aan de orde of Frederik Hendrik klassieke schrijvers als Erasmus, Franse als Rabelais en Montaigne en Spaanse auteurs als Cervantes en Quevedo zal hebben gelezen. De bronnen zwijgen hierover in alle talen, maar waarom er dan twee derde pagina aan besteed?

We kunnen alleen maar gissen naar de beweegredenen van Poelhekke voor deze zo bizarre vormgeving. Misschien geeft zijn uitspraak op bladzijde 243 een aanwijzing, waar hij constateert dat 'kort en bondig nu eenmaal geen zeventiende-eeuws patroon (was)'. Heeft hij zich mee laten slepen door de breedprakigheid van zijn eeuw, waarin een literaire stroming als het marinisme een overdadig en tevens cryptisch taalgebruik propageerde?

Ik ben deze bespreking begonnen met de opmerking dat ik dit boek met een gevoel van hoge verwachting ter hand heb genomen. De eerlijkheid gebiedt me te zeggen dat ik het na bestudering met een gevoel van verlichting ter zijde heb gelegd. Vakgenoten met een zeker uithoudingsvermogen kunnen er ongetwijfeld veel uit opsteken, maar het bredere publiek van algemeen geïnteresseerden in de geschiedenis van deze grote Oranjeprins zal er weinig leesplezier aan beleven. Kortom een biografie, waaruit veel kennis over Frederik Hendrik en zijn tijd te putten valt, maar van een onnodig moeilijke toegankelijkheid.

M. A. M. Franken

The late Dr. T. H. Milo in his Inaugural Lecture at Leiden, entitled *De invloed van de zee-macht op de geschiedenis der Vereenigde Oost-Indische Compagnie* (Martinus Nijhoff, 1946), at one point observed:

Het moege voor een maritiem historicus wellicht interessant en aangenaam zijn zich te verdiepen in ons glorie-tijdperk, dat der 17e eeuw, nuttiger is het de oorzaken van de opkomst onzer zeemacht en de redenen, die tot haar verval hebben bijgedragen, na te sporen. In deze beide tijdperken liggen juist de grootste hiaten in onze kennis en slechts een diepgaand, systematisch onderzoek in onze overgebleven - helaas zoo jammerlijk geschonden - archieven kan hierin een uitkomst brengen ... Eerst als een modern wetenschappelijk werk, met gebruikmaking van alle bronnen, is ontstaan en daarmee de achterstand tegenover het buitenland wordt ingehaald, zal de basis zijn gelegd voor detail-werk en op grond daarvan kunnen dan weer populair-wetenschappelijke werken verschijnen, die de belangstelling in breeder kring kunnen wekken (19).

With the publication of this volume (the first two were reviewed in the BMGN, XCIII (1978) 127-129) it can be said that Milo's wish is fulfilled; as the fourth volume, now at press, can safely be assumed to be of the same high Standard. Indeed, Milo's expectations have been more than fulfilled; for whereas he was thinking in terms of naval (and of VOC) history, the *Maritieme Geschiedenis der Nederlanden* deals with all aspects of maritime history in the broadest sense. Moreover, it not merely equals but surpasses anything of the kind published elsewhere.

The period 1680-1870 witnessed the most dramatic developments in the technological, economic and political spheres. Apart from the industrial revolution and the transition from sail to steam, the balance of economic and political power as between the various European states, shifted decisively. Whereas the Dutch Republic was still a first-class power in 1688, as proved by the successful invasion of England, by 1850 its successor state, the Kingdom of the Netherlands, no longer counted for much in the councils of Europe - and if it had not been for Java it would have counted for even less. Many of the reasons for the decline of the Dutch Republic after the Treaty of Utrecht (1713), a decline which was relative more than absolute in some respects, were caused by factors which the Republic was powerless to check. They included the smallness of the home market, and the economic growth of England and France with the parallel aggressive policies of their respective governments. But there were contributory factors which might, perhaps, have been minimised, if not avoided altogether. Such was the sterile in-fighting between *prinsgezinden* and *staatsgezinden*, of which a contemporary critic caustically observed: '... dat hij telkens hoorde gewagen van prinsgezinden en staatsgezinden maar nooit anders ontmoet had dan zelfgezinden' (*apud* E. Du Perron, *Schandaal in Holland* (1962) 12). Another was the reluctance of the Dutch ruling classes to realise that the days of the staple-market had gone beyond recall by 1750. There was also a widespread decline in individual initiative and dynamic energy; and an aversion to change which amounted to a national malaise. This was evidenced in such totally different spheres as the opposition encountered by Admiral Cornelis Schrijver to his attempted naval reforms in the eighteenth century, and the slowness of the Dutch to develop an adequate railway network in the nineteenth century.

The union of the dual Kingdom of the Netherlands, if shortlived (1814-1830), also brought some noteworthy developments. Belgium had an industrial revolution long before the Northern Provinces; and about 20% of the combined merchant-marine was owned in Belgium in 1830 (12). Perhaps because most of the contributors to this volume are Northern Netherlanders, there is not much said about developments in the South. The flourish-